

Mövzu 10.

Dövlət idarəetməsində dövlət aparatı və dövlət qulluğu

- 1. Vətəndaşların dövlət idarəetməsi ilə əlaqəliliyi.**
- 2. Dövlət aparatı.**
- 3. Dövlət qulluğu - ictimai hüquqi münasibətləri kimi.**
- 4. Dövlət qulluğunun məqsəd və funksiyaları, ümumi prinsipləri.**
- 5. Dövlət qulluğunun məqsəd və funksiyaları asılı olaraq aktual problemlərin həlli.**

1. Vətəndaşların dövlət idarəetməsi ilə əlaqəliyi.

Elmi ədəbiyyatda müxtəlif əsaslarla idarəetmə növlərinə ayrılır. İctimai fəaliyyət sferasından asılı olaraq vətəndaşların dövlət idarəetməsində bilavasitə cəmiyyətin idarə olunmasına, iqtisadi idarəetmə, sosial idarəetmə, mənəvi idarəetməyə ayrılır. İctimai hadisələr əhatəsinin həcmində və xarakterinə görə idarəetmə cəmiyyətin idarə olunmasına, dövlət idarəetməsinə sahələrin, xalq təsərrüfatı sferasının idarə olunmasına, müəssisə, təşkilat və firmaların idarə olunmasına və s. ayrılır. Bir çox müəssisələr idarəetmə subyektlərinin təbiətinə və xüsusiyyətlərinə görə növlərə ayrılır. Bu mənə da dövlət idarəetməsi (subyekt – dövlət), ictimai idarəetmə (subyekt cəmiyyət və onun subyektləri), istehsal menecmenti (subyekt-subyektlər mülkiyyətçi, menecer) kimi növlərə ayrılır. İdarəetmənin özünə məxsus alt sistemi kimi yerli özünü idarəetmə də qəbul olunur.

Dövlət cəmiyyətlə bağlı olduğu üçün bütün vətəndaşlar müəyyən dərəcədə dövlət idarəetməsi ilə əlaqəli olurlar. Dövlət idarəetmənin heyəti cəmiyyətdə lazımdır. Buna görə də cəmiyyətin insan potensialı necədirsə, dövlət idarəetməsinin potensialı da buna uyğun olur. Dövlət idarəçiliyi təsirinin formalaşdırılması və həyata keçməli prosesi ilə məşğul olan xüsusi hazırlanmış peşəkar insan kateqoriyaları mövcuddur.

Vətəndaşlıq – müvafiq dövlətlə hüquqi bağlılığını və əlaqəsini şərtləndirən xüsusi rütbədir. onlar qanunvericiliklə müəyyən olunaraq dövlətin konkret şəxsə münasibətini müəyyən edir. Dövlətin əhalisi vətəndaşlarla yanaşı, əcnəbilərdən və vətəndaşlığı olmayan şəxslərdən də ibarətdir.

Dövlət tərəfindən əlaqələndirilməyən, fərdlərin öz aralarında yetkin iqtisadi, mədəni, hüquqi, siyasi münasibətləri olan bir cəmiyyətdir. Bu cəmiyyətdə assosiasiyalı həyat, yaxud kütləvi sfera (kütləvi hərəkətlər, partiyalar, mənafe qrupları və s.) azad inkişaf edir. Bu elə bir qurumdur ki, özündə struktur ünsürü kimi dövlət strukturlarını və strukturları deyil, insanların könülü formalaşan üzlərdir – ailəni, kooperasiyaları, assosiasiyaları, şirkətləri, ictimai, etnik, dini və digər bilikləri, habelə sosial bilikləri birləşdirən insan birliyinin daha yüksək mərhələsi və daha mütəşəkkil formasıdır. Vətəndaşların formalaşması (onun strukturları spontan şəkildə aşağıdan yaranır) hüquqi dövlətin bərqərar olması ilə sıx bağlıdır. Vətəndaşların – fərdlərin xüsusi mülkiyyətə sahibliyinə əsaslanan bu cəmiyyət siyasi sabitliyin şərtləndirir.

Bu gün Azərbaycanda artıq dövlət strukturlarının qeyri-hökumət təşkilatları və vətəndaş cəmiyyətinin digər institutları ilə əməkdaşlığının müəyyən təcrübəsi əmələ gəlmişdir. Gələcəkdə cəmiyyətin hüquqi və sosial-iqtisadi inkişafında vətəndaş cəmiyyətinin gücü ilə görülməli işlərin xüsusi çəkisi getdikcə artacaqdır. Vətəndaş cəmiyyəti - bu anlayış çoxsaylı birmənalı olmayan izahatların predmetidir, lakin əksər halların əsasında dövlətin əksinə olaraq fərdlərin kollektiv maraqlar daxilində özünü təşkil haqqında təsəvvürlər durur.

Heydər Əliyevin dövlətçilik konsepsiyasının mühüm bir sahəsini Azərbaycanda ədalətli vətəndaş cəmiyyətinin yaradılması, insan potensialının quruculuq işlərinə cəlb olunması, sosial ədalət prinsiplərinin bərqərar olması və insanların öz dövlətinə və dövlətçiliyinə inamının artırılmasına xidmət təşkil edirdi. Heydər Əliyev Azərbaycanı azad, ədalətli, demokratik, siyasi plüralizmin hökm sürdüyü, vətəndaş cəmiyyətinə malik bir ölkə kimi görmək istəyir və tükənməz səmərəli fəaliyyəti ilə daim buna çalışırdı. Çoxpartiyalı sistem əsasında ilk parlament seçkilərinin keçirilməsi, ölkənin ilk Konstitusiyasının qəbul edilməsi, Avropanın demokratik institutları ilə Azərbaycanın əlaqələrinin gücləndirilməsi və Qərbə inteqrasiya xəttinin götürülməsi onun öz ölkəsinin gələcəyi ilə bağlı mövqeyinin aydın göstəricisi idi. Azərbaycanda əsl çoxpartiyalı sistem, azad, plüralist cəmiyyət, qeyri-hökumət strukturlarının, müstəqil mətbuatın yaradılması və inkişafı da Heydər Əliyevin bilavasitə adı və səyləri ilə bağlıdır.

Ulu Öndər Heydər Əliyev ölkədə gənclər siyasətinin düzgün aparılmasını son dərəcə vacib və əhəmiyyətli hesab edərək deyirdi: “Mənim üçün ən əziz nemət Azərbaycanın uşaqlarıdır, Azərbaycanın gəncləridir... Azərbaycanın gələcəyi isə Azərbaycanın gənclərindən və uşaqlarından asılıdır...: Biz dövlətin və cəmiyyətin idarə edilməsində gənc nəslin qüvvəsinə arxalanacaq, onların imkanlarından maksimum istifadə edəcəyik”. Ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü və bilavasitə rəhbərliyi altında Dövlət Gənclər Siyasətinin konseptual əsasları yaradıldı, bu siyasəti həyata keçirmək və müxtəlif gənclər təşkilatları arasında əlaqələndirməni təmin etmək məqsədilə

Gənclər və İdman Nazirliyi yaradıldı, gənclərin dövlət işlərinə irəli çəkilməsi dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrildi.

Vətəndaşlar aşağıdakıları özündə ehtiva edir: təbii yolla yaranmış ən aşağı səviyyədə formalaşan özünü idarə edən icmalar (ailələr, müxtəlif təsərrüfat korporasiyaları, ictimai təşkilatlar, peşə, yaradıcılıq, idman, etnik və s. birliklər); insanların şəxsi həyatı, onların adətləri, ənənələri, davranışları, fərdlərin özünüidarə sferası; onların dövlətin birbaşa müdaxiləsindən qanunla müdafiə edir. Vətəndaş cəmiyyəti dövlətin hakimiyyət üzərində inhisarını məhdudlaşdırır, dövlət, ayrı-ayrı şəxslər və qeyri-hökumət təşkilatlarının münasibətlərini tənzimləyir. Vətəndaş cəmiyyəti dövlətin sosial opponentidir. Eyni zamanda vətəndaşlar və dövlət sosiumun biri digərini tamamlayan tərkib hissələri qismində çıxış edirlər. Vətəndaş cəmiyyəti əsas etibarilə müstəqil təşkilatlarla fəaliyyət göstərirlər. Onun ümumi inkişaf şərtlərini cəmiyyət özü yaradır: dövlətin vasitəsi ilə - hamı tərəfindən qəbul olunmuş demokratik norma və prinsipərə ciddi riayət etməklə, dövlətin isə əksinə - müstəqil assosiasiyalar, kütləvi informasiya vasitələri yaradılması, müxalif kütləvi demokratik ictimai hərəkətlərin fəaliyyət göstərməsilə və s.

2. Dövlət aparatı.

Dövlət xalq hakimiyyətinin xüsusi süveren siyasi-ərazi təşkilatı olub, öz ifadəsini xüsusi idarəetmə aparatının olmasında və öz təsirlərinə bütün ölkə əhalisi üçün ümumi məcburilik xarakteri verməsində göstərir. Dövlət cəmiyyətin elə vahid siyasi təşkilatıdır ki, öz hakimiyyətini ölkənin ərazisində və əhalisində şamil edir, bunun üçün xüsusi aparatı var, hamı üçün məcburi göstərişlər verir və suverenliyə malikdir. Yuxarıdakı tərifə əsaslanaraq dövlətin üç klassik əlamətini göstərə bilərik: əhali; ərazi; hakimiyyət;

Dövlətin daha mühüm, keyfiyyətə daimi əlaməti ondan ibarətdir ki, o, özünün müxtəlif növlərində həmişə bütün cəmiyyəti idarə edən siyasi hakimiyyətin yeganə təşkilatı kimi çıxış edir. Dövlətin təyinatı ilə bağlı müxtəlif olan idarəedən dövlət aparatı mövcuddur.

Dövlət aparatı – dövlət mexanizminin əsas həlqəsi, gündəlik icra-sərəncam fəaliyyətini bilavasitə həyata keçirən dövlət qurumları, təşkilatlar, təsisatlar toplusu. Dövlət aparatı hakimiyyət orqanlarının gündəlik iş sistemini təmin edir, habelə dövlət funksiyalarının reallaşdırılmasına yönəlmiş konkret tədbirlərin həyata keçirilməsinə və nəzarətə şərait yaradır. Dövlət aparatı müəyyən olunmuş strukturdan və bu strukturda çalışan dövlət qulluqçularından ibarətdir. Dövlət qulluğuna mərkəzi və yerli hakimiyyət səviyyələrində çalışan dövlət orqanlarının işçiləri – dövlət aparatının əməkdaşları daxildir. Dar mənada bu yalnız icraedici-sərəncamverici funksiyaları yerinə yetirən dövlət orqanlarında ibarətdir. Geniş mənada isə bu, özündə dövlət hakimiyyətinin bütün orqanlarını əhatə edir. Dövlət aparatında işləyənləri digər dövlət qulluqçularından fərqləndirmək üçün “məmur” terminindən istifadə olunur. Bu halda aydın olur ki, bütün məmurlar eyni zamanda dövlət qulluqçularıdır, ancaq bütün dövlət qulluqçuları heç də məmur deyildirlər.

Bürokratiya nəzəriyyəsində “dövlət aparatı” anlayışı iki mənada işlədilir:

- struktur mənasında (dövlət orqanlarının və aparatın struktur bölmələri nəzərə alınır);

- kadr təminatı mənasında (işçilərin cəmləşməsi nəzərdə tutulur).

Bu baxımdan “dövlət aparatı” anlayışına iki tərif vermək olar:

1. Dövlət aparatı – dövlətin hakimiyyət funksiyalarını həyata keçirən icraçı (inzibati) orqanların məcmusudur.

2. Dövlət aparatı – dövlətin icra və sərəncamverici fəaliyyətini həyata keçirən, dövlət müəssisələrində (orqanlarında) işləyən insanların (məmurların) məcmusudur.

Dövlət aparatının əsas xüsusiyyətləri: bu və ya digər səviyyədə hakimiyyət səlahiyyətlərinə malik olmaq; konkret funksiya və tapşırıqları reallaşdırmaq; struktura və insan resuslarına malik olmaq; müvafiq sərəşlərlərin və işlək mexanizmlərin mövcudluğu. Dövlət aparatında çalışan dövlət qulluqçuları idarəçilik qərarlarının hazırlanması və icrası ilə bağlı analitik-informasiya, normativ-hüquq və digər funksiyaları yerinə yetirirlər.

Prezidentin konstitusiyə səlahiyyətləri ilə təmin olunmuş funksiyaları içərisində ən çoxu onun dövlət idarəçiliyi sferasında reallaşdırdığı funksiyalarıdır. Konstitusiyaya görə icra hakimiyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məxsusdur və bu sahədə o, geniş səlahiyyətlərə malikdir. Bu, hər şeydən əvvəl, dövlət aparatının vəzifəli şəxslərinin təyin edilməsi və onların fəaliyyətinə rəhbərliklə bağlıdır. Parlament dövlət aparatının mühüm kadr məsələlərini həll edir, yuxarı dövlət orqanlarının rəhbərlərini vəzifələrə təyin edir və ya bunun üçün Prezidentin təqdimatına razılıq verir.

İcra hakimiyyəti orqanları dövlət aparatının bir hissəsi olmaqla dövlət idarəetmə funksiyasının böyük bir hissəsini həyata keçirirlər və digər dövlət hakimiyyəti orqanlarından predmeti və fəaliyyət sferası ilə seçilirlər. Onların qanunverici və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarından əsas fərqləndirici cəhətləri təyinetmədə, fəaliyyətin məzmununda və iş metodlarındadır.

Getdikcə bürokratik asılılıq və iyerarxik təbəçiliyin yerini müstəqillik və dövlət orqanlarının üzərinə qoyulmuş funksiyaların icrasına görə cavabdehlik prinsipləri tutmağa başlayır. Bununla əlaqədar olaraq, təşkilati çeviklik, yeniliklərin idarə olunması, qeyri-mərkəzləşdirmə, rəhbərlərin fəaliyyət azadlığının əhəmiyyətli dərəcədə artırılması kimi məsələlər ön plana çıxır. İndi artıq dövlət aparatının təkmilləşdirilməsi, funksiyaların və təşkilati strukturların sistemlik olaraq yeniləşdirilməsi istənilən dövlətin daimi funksiyasına və əsas vəzifələrindən birinə çevrilir. Burada söhbət sistemli şəkildə dövlət aparatının işinin öyrənilməsindən, inzibati prosedurların təkmilləşdirilməsindən, vətəndaşlarla dövlət hakimiyyət orqanları arasında münasibətlərin inkişafından gedir.

3. Dövlət qulluğu - ictimai hüquqi münasibətləri kimi.

“Dövlət qulluğu” anlayışına ictimai elmdə müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Bunlardan aşağıdakı iki yanaşmaya daha çox üstünlük verilir:

- əmək fəaliyyətinin xüsusi bir növü kimi;
- dövlətin hüquqi institutu kimi.

Dövlət qulluğuna iki tərif verilir:

1. Dövlət qulluğu – dövlətin funksiyalarının dövlət aparatı və dövlət müəssisələri işçiləri tərəfindən həyata keçirilən və iş müqabilində dövlət müavinəti alınan əmək fəaliyyətinin bir növüdür.

2. Dövlət qulluğu – dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyətini işə girmək şərtlərini və qaydalarını müəyyənləşdirən, vəzifə məsuliyyətini əks etdirən hüquqi normaların məcmusudur. Bu baxımdan dövlət qulluğu özünü dövlətin hüquqi institutu kimi biruzə verir.

Dövlət qulluqçularının xüsusilə də dövlət aparatında işləyən məmurların hüquqi vəziyyəti bir qayda olaraq inzibati hüquq normaları ilə tənzimlənir və hüquqi münasibətlər kimi çıxış edir. Dövlət qulluğu anlayışının seçimində üstünlük onun ölkənin əhalisinin hüquqi münasibətləri formasında dövlətin hüquqi institutu kimi tanınmasına verilir. Bu fikri təsdiqləyən ən təsirli amil odur ki, hər hansı bir dövlətin bütün strukturunun və orqanlarının fəaliyyəti qanunlar üzərində qurulur. Təbii ki, dövlət qulluğu institutu yalnız müvafiq hüquqi baza üzərində fəaliyyət göstərə bilər və bu cəmiyyət üçün səmərəli olması mükəmməl qanunvericiliyin yaradılması ilə bilavasitə bağlıdır.

Dövlət qulluğu – Azərbaycan Respublikasında “Dövlət qulluğu haqqında” Qanunla müəyyən edilir. Dövlət qulluğu vəzifəsi dövlət orqanının normativ aktlarla müəyyən edilən struktur quruluşunu və ştat cədvəlinə uyğun olan ştat vahididir. Həmin vəzifəni tutan şəxsin səlahiyyət və funksiyalarının həddləri həmin orqanın səlahiyyətindən asılı olaraq müəyyən edilir. Dövlət qulluqçusu bu Qanunla müəyyən edilmiş qaydada maaşlı (maaş yalnız dövlət büdcəsi vəsaitindən verilə bilər) dövlət qulluğu vəzifəsini tutan və inzibati vəzifə üzrə dövlət qulluğuna qəbul edilərkən Azərbaycan Respublikasına sadıq olacağına and içən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdır.

Dövlət siyasi hakimiyyəti vasitəsi, şəxslər, sosial qruplar və siniflərin maraqlarını uzlaşdırən mexanizm kimi çıxış edir. Dövlətin əsas əlamətləri aşağıdakılardır: 1) dövlət hakimiyyətini həyata keçirən və təsisatlar sisteminin mövcudluğu.

Dövlət qulluğu, elə ictimai hüquqi münasibət başa düşülür ki, dövlət idarəetmə aparatına qəbul edilmiş şəxsi yalnız dövlət orqanına deyil, həm də bütövlükdə dövlətə qulluq edən şəxs kimi hesab edirlər. Yəni insan rəisə deyil, yalnız dövlətə, cəmiyyətə, qanuna qulluq etməlidir. Dövlət qulluğu konkret dövlət orqanlarında müəyyən olunmuş dövlət vəzifələrinin səlahiyyəti və məsuliyyəti icra etməklə dövlətin məqsəd və funksiyalarının həyata keçirilməsində praktiki və peşəkar icra etməklə dövlətin məqsədinə çatmasına öz fəaliyyətini yönəldir. Burada icra sözü sadəcə olaraq vaxt ilə ölçülmüş işi və ya oxunmuş, hazırlanmış, imzalanmış sənədlər deyil, sənədlərin sayının artmasını nəzərdə tutmur. Burada cəmiyyətdə olan insanların dövlət arasında dövlət orqanları ilə idarəetmə obyektini arasında hakimiyyəti idarəetmə münasibətlərinin formalaşması nəzərdə tutulur. Sxematik olaraq “Dövlət – dövlət orqanları sistemi – dövlət orqanı – dövlət vəzifələri – dövlət qulluqçusu – vətəndaş – cəmiyyət – dövlət”. Bu sistemdə dövlət qulluğu dövlət vəzifəsini dövlət idarəetməsinin təşkilati strukturuna, dövlət qulluqçusu isə vətəndaş cəmiyyəti ilə bağlı olur.

Dövlət qulluğunun əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- Konstitusiyaya nə qədər qanunvericilik aktları əsasında vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi;
- dövlət orqanlarının səlahiyyəti həddlərində qərarların hazırlanması, qəbul edilməsi, icrası və icraya nəzarət etməsi;
- dövlət orqanlarının səmərəli fəaliyyətinin və dövlət qulluqçuları tərəfindən vəzifə səlahiyyətlərinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsidir.

Demokratik dövlətin əksəriyyətində dövlət qulluğu məhz bu kompleksdə başa düşülür və inkişaf edir. Hər yerdə dövlət hüququnun məqsədi dövlət hakimiyyətinin və dövlət idarəetməsinin formalaşması və reallaşması prosesinin nizamlanmasına səmərəliliyinin artırması kimi baxılır. Eyni zamanda dövlət vəzifəsinin icra məsuliyyəti dövlət qulluğunun üzərinə düşən və onlara sosial iqtisadi zəmanət ilə birləşərək birgə fəaliyyət göstərirlər. Bu zaman təşkilati hüquq baxımından dövlət vəzifəsini icra edən şəxslər dövlət arasında (dövlət vəzifəsini icra edən şəxs ilə) münasibətlərin dəqiq, aydın və müəyyənlanmış halda böyük əhəmiyyətə malik olan əməliyyatı həyata keçirirlər.

4. Dövlət qulluğunun məqsəd və funksiyaları, ümumi prinsipləri.

Dövlət qulluğunun iqtisadi əsası – geniş mənada cəmiyyətdə təşəkkül tapmış iqtisadi münasibətlər sistemi, milli iqtisadiyyatın ümumi vəziyyəti (sabitlik dərəcəsi səmərəlilik səviyyəsi, inkişaf imkanları). Məhdud mənada dövlət qulluğunun fəaliyyətinin və inkişafının maddi və maliyyə təminatı (heyətə çəkilən xərclər daxil olmaqla), büdcədəb dövlət qulluğunun tələbatına ayrılan ehtiyatların məcmusu.

Dövlət qulluğunun məqsədləri - dövlət qulluqçularının dövlət orqanlarında peşə fəaliyyətinin nəzərdə tutulan, gözlənilən və planlaşdırılan nəticələri. Dövlət qulluğunun məqsədləri dövlət qulluğunun təşkilində, fəaliyyətində, qulluqçuların xidməti fəaliyyətinin idarə olunmasında başlıca rol oynayır. Dövlət qulluğu strukturlarının mürəkkəbliyi, burada müxtəlif səviyyələrin, xidmət növlərinin, kateqoriyaların, vəzifə qruplarının mövcudluğu dövlət qulluğu məqsədlərinin müəyyən iyerarxiyasını irəlicədən müəyyənləşdirir. Onlar strateji (uzunmüddətli), taktiki (orta müddətli) və operativ (qısa müddətli) məqsədlərə bölünür. Strateji məqsədlər müəyyənəddici əhəmiyyətə malikdir. Onlar dövlət qulluğunun sosial və hüquqi təsisat kimi əsas missiyasını ifadə edir. Bu məqsədlərə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında elan olunmuş məqsədlərin, dövlət qanunlarının həyata keçirilməsi, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının, dövlət orqanlarının, hakimiyyətin vəhdətinin təmin edilməsi daxildir. Taktiki və operativ məqsədlər strateji məqsədlərə tabe tutulur. Dövlət orqanlarının fəaliyyətinin məzmunundan asılı olaraq, iqtisadi, siyasi, sosial, təşkilati, hüquqi məqsədlər ayırd edilir. Çoxpilləli struktura malik dövlət idarələrində onlar məqsədlər toplusunda cəmləşir. Dövlət qulluğunun məqsədləri mütəhərrikdir, yaranmış vəziyyətdən asılı olaraq dəyişir. Lakin onlar bütün hallarda real, konkret, səmərəli olmalıdırlar. Dövlət qulluğu məqsədlərinə nail olunması dövlət orqanlarının fəaliyyətinin uzlaşdırılmasını, həvalə olunmuş

vəzifələri, gündəlik işləri yerinə yetirən dövlət qulluqçularının yüksək peşəkarlığı və səriştəsini nəzərdə tutur.

Dövlət qulluğunun funksiyaları (lat. functio - icra etmə, yerinə yetirmə) - vəzifələr, fəaliyyət istiqamətləri. Dövlət qulluğunda bu, təsisatın sosial rolunu və dövləti-hüquqi təyinatını yerinə yetirməsinə kömək edən və qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tələbləri və hüquq normalarını gerçəkləşdirmək istiqamətidir. Dövlət qulluğu funksiyalarının təsnifatına dair müxtəlif yanaşmalar — sosial, institusional; funksional; hüquqi və s. mövcuddur. Dövlət qulluğu funksiyaları institusional yanaşma zamanı daha çox ona xas təsisat kimi, funksional yanaşmada peşə fəaliyyəti sahəsi kimi, hüquqi yanaşmada isə xidməti-hüquqi nöqteyi-nəzərdən təhlil edilir. Sosial xarakterli funksiyalar arasında, daha çox təşkilat, kommunikasiya, informasiya, tənzimləmə, tərbiyə funksiyaları fərqləndirilir. Funksiyaların hər biri dövlət qulluğunun fəaliyyətinin təmin olunmasında müvafiq rol oynayır. Təşkilat funksiyasının əsasında bürokratik tipli, təşkilatın qurulmasına rəasional yanaşma ideyası durur. Kommunikasiya funksiyası qarşılıqlı maraq doğuran məsələlərin ümumi yanaşma axtarışında dövlət nümayəndələri və vətəndaşlar arasında qarşılıqlı fəaliyyət vasitəsi sayılır. İnformasiya funksiyası dövlət qulluğunun informasiya ehtiyatlarından dövlətin və vətəndaşların xeyrinə istifadə subyekti kimi rolunu əks etdirir. Nəzarət funksiyası dövlət qulluqçularının qanunları yerinə yetirmələrini təmin edir, onların fəaliyyətini müvafiq orqanların və vətəndaşların nəzarətində saxlayır. Tənzimləmə funksiyası dövlət qulluğunun dövlətlə toplum arasında əlaqələndiricilik vəziyyətindən irəli gəlir. Dövlət qulluğu əmək, mülkiyyət, mənzil məsələlərində və digər məsələlərdə münasibətləri dövlət adından tənzimləyir. Dövlət qulluğu tərbiyəvi funksiyasını yerinə yetirərək, vətəndaşların şüuruna sülh və həmrəylik, xeyirxahlıq və ədalət, vətənə məhəbbət hissləri aşılayır. Bütün bunlar dövlət qulluğunun sosial və hüquqi təsisat kimi uğurlu fəaliyyətini təmin edir.

5. Dövlət qulluğunun məqsəd və funksiyaları asılı olaraq aktual problemlərin həlli.

“Dövlət Qulluğu” haqqında Qanun 2001-ci il sentyabrın 1-dən qüvvəyə minmişdir. Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu sahəsində dövlətlə dövlət qulluqçuları arasında yaranan münasibətləri və dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyəti ilə bağlı məsələləri tənzimləyir. Dövlət qulluğu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində dövlət qulluqçularının öz vəzifə səlahiyyətlərini yerinə yetirməsidir.

Dövlət qulluğunun əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və digər qanunvericilik aktları əsasında vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi;
2. Dövlət orqanlarının səlahiyyəti hüdudlarında qərarların hazırlanması, qəbul edilməsi, icrası və icraya nəzarət edilməsi;

3. Dövlət orqanlarının səmərəli fəaliyyətinin və dövlət qulluqçuları tərəfindən vəzifə səlahiyyətlərinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi.

Cəmiyyətin və dövlətin aktual probleminin həllini təmin etməyə bir sıra təşkilatları təşkil edərək onların təyinatını, məqsədlərini, funksiyalarını, struktur və proseslərini birgə icra etməsinə yönəldilmiş institutları təşkil edirlər. Bu institutları tələbələrə aid etmək olar:

1. Dövlət aparatının vətəndaşlarının hörməti və ictimai həyata nüfuzu ilə qarşılaşmış əlaqələri təmin edən ictimai və siyasi dövlət hüquqi şərtlərlə formalaşır.

2. Dövlət vəzifələrinə istiqamətlənmiş tələbatların bu vəzifələri tutmaq və icra etmək üçün onların qayğılarının, nəzarəti, forma və mexanizmlərini, dövlət reyestrini və praktiki yerinə yetirilməsini müəyyən edir.

3. Dövlət aparatının saxlanılmasına çəkilən maliyyə və digər maddi xərclərin əsaslanması müxtəlif dövlət vəzifələri üzrə xərclərin təsnifləşməsi, dövlət aparatına çəkilən xərclərin səmərəsini qiymətləndirmək.

4. Dövlət qulluğu üçün işçilərinin ümumi mədəni, peşəkar və fərdi keyfiyyətləri əsasında müəyyənlanmış və seçilmiş şərtə riayət edərək dövlət qulluğunda irəliləməsinin müəyyən edilməsi və dövlət qulluqçusunun statusunun uçuğunun aparılması.

5. Dövlət orqanlarını kollektivlərində də işgüzar və psixoloji mühit yaradılmalıdır ki, dövlət vətəndaşları tərəfindən göstərilmiş icraatına nəzarət verilməsi və dövlət qulluqçularına iştirakı ilə səmərəli qulluğun formalaşmasına imkan yaratmaq.

Dövlət qulluğunda kadrların təlimi modeli qabaqlayıcı təlim ideyasına əsaslanan kadr hazırlığı sistemi; sosial o cümlədən dövlət idarəçiliyi, sosial təşkilatlarına, dövlət qulluğunun nəzəriyyəsi və təşkili, kadr ehtiyatı ilə bağlı elmi araşdırmalara əsaslanır. Köklü dəyişiklikləri həyata keçirməyə qadir olan kadrların hazırlanması, yenidən hazırlanması və ixtisasların artırılması məsələlərini özündə ehtiva edir. Dövlət qulluğunda kadrların təlimi modeli keçid dövründə adaptiv idarəetmə üsuluna uyğun olan çevik, dinamik və səviyyəli təlim sistemidir. Bu sistemin inkişaf istiqamətləri aşağıdakılardır: dövlət problemləri ilə bağlı fundamental biliklərin mənimsənilməsi, ekoloji problemlərin həlli, sülhün və insan təhlükəsizliyinin təmin olunması, iqtisadi inkişaf və həyatın zənginləşməsi, müxtəlif ictimai qüvvələr arasında güc tarazlığının yaradılması; dövlət qulluğu və kadr siyasəti şəraitində xüsusi biliklərin mənimsənilməsi; texnoloji bilik və səriştənin əldə olmasıdır. Kadr təlimi modelinin əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılardır: təlim prosesinin intellektuallaşdırılması və fərdiləşməsi; dəyərlərin, peşəkar bilik və səriştələrin mənimsənilməsi; müəllim, tələbə, aspirant və doktorantların əməkdaşlığının təmin olunması; fikir və təcrübə mübadiləsi; inovasiya texnologiyalarından geniş istifadə olunur.

Dövlət aparatının peşəkarlığı kadr potensialından rəasional istifadə və dövlət qulluğu institutunun inkişafı ilə təmin olunur. Buna görə də peşəkar dövlət qulluğu və heyətin səmərəli idarə olunması, kəsilməz təlim və işçilərin yaradıcı inkişafı məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilir. Dövlət qulluğunun islahatları aşağıdakı sahələri əhatə edir: dövlət qulluqçularının stimullaşdırılması və əmək haqqı sistemi; heyətin təlimi, ixtisasının artırılması və inkişafı sistemi; attestasiya və vəzifə öhdəliklərini

yerinə yetirilməsinin qiymətləndirilməsi formaları; qadınlar üçün və milli azlıqlar üçün bərabər imkanların yaradılması siyasəti; ali rəhbərlər xidmətinin yaradılması.

Bundan başqa inkişaf etmiş ölkələrdə inzibati islahatlar aşağıdakı problemlərin həllinə yönəldilmişdir: əhaliyə daha keyfiyyətli xidmətlərin göstərilməsi üçün dövlət aparatının səmərəliliyinin yüksəldilməsi; özəl sektorun ictimai faydasını artırmaq və bu sektorun dövlət qulluğunun səmərəliliyinə təsirini gücləndirmək üçün dövlət qulluğu və kommersiya sektoru arasında sosial tərəfdaşlıq münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi; vətəndaşların və ictimayətin dövlət idarəçiliyində iştirakını gücləndirmək məqsədi ilə dövlət aparatı və vətəndaş cəmiyyəti institutları arasında çoxtərəfli əlaqələrin yaradılması, dövlət qulluğunun humanistləşdirilməsi, insanın və cəmiyyətin maraqlarının inkişafına üstünlük verilməsi.